

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 146 2025

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg
Berlin: Stefanie von Schnurbein
Göteborg: Åsa Arping
Köpenhamn: Johnny Kondrup
Lund: Torbjörn Forslid
München: Joachim Schiedermaier
Oslo: Elisabeth Oxfeldt
Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius
Tartu: Daniel Sävborg
Umeå: Maria Jönsson
Uppsala: Torsten Pettersson
Zürich: Klaus Müller-Wille
Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word via tidskriftens Publicera-sida: <https://publicera.kb.se/samlaren/about/submissions>. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Artiklarna i nästa årgång av *Samlaren* kommer att publiceras löpande online, allt eftersom de accepteras. De artiklar som publiceras före december 2026 kommer att ingå i *Samlaren* 2026. Sista inlämningsdag för recensioner är 1 september 2026. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <https://publicera.kb.se/samlaren/index>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften. Tidigare årgångar av tidskriften finner man här: <https://svelitt.se/samlaren/browse.html>.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–45–2

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2026

författarna i volymen och vad de för övrigt publicerat. Eftersom en av dem är finlandssvensk redovisas hennes produktion i Finland, och redogörelsen glider sedan vidare till andra finlandssvenska författare, som inte medverkar i Saga, vilka pjäser de skickat och hur det gått för dem. Texten innehåller mängder av detaljer och information, och spänner över en lång tidsrymd, vilket ställer stora krav på läsarens uppmärksamhet. Kapitlet avslutas med "övrigt ur Saga-arkivet som är av intresse för utgivningsåret 1927" (volymens första upplaga). För recensioner hänvisas till nästa kapitel, eftersom flera volymer recenserades tillsammans.

En intressant notering ur ett brev (refus) från Amanda Hammarlund är att målgruppen uttryckligen är "skolor på landsbygden". Detta skulle vara värt att diskutera närmare, och se om någon ändring sker när Signe Wranér blir ensam ansvarig redaktör. Även handböckerna (t.ex. *Teaterspel* från 1928) hade varit spännande att få veta lite mer om, där borde ju synen på barnteater framkomma. Just *Teaterspel* är dock riktad mer till nykterhetsrörelsen än till skolan, påpekar Hellström. Nykterhetsrörelsens ungdomsförbund nämns relativt ofta, men även ABF och JUF (Jordbrukarnas ungdomsförbund) skymtar förbi. Ett intressant forskningsområde skulle vara vilken roll dramatiken spelade i dessa föreningars ungdomsarbete (litteraturens betydelse för nykterhetsrörelsen har undersökts t.ex. av Kerstin Rydbeck).

Signe Wranérs didaktiska tankar kunde lyfts fram tydligare – hennes avsikt var uttryckligen att pjäserna skulle passa att spela i skolmiljö. Det hade kanske gått att sätta in Signe Wranérs tankar i ett dramadidaktiskt sammanhang – att ställa dåtidens syn på barns teaterpraktik i relation till senare forskning? Man ska självklart inte önska sig en annan bok än den som föreligger, men många intressanta spår antyds bara i denna digra volym. För att vara positiv kan man säga att boken ger många uppslag till, och grund för, kommande forskning!

Boken är huvudsakligen att betrakta som en bibliografi, men även sådana (jag tänker till exempel på Gerda Helena Linds kogs *Norrbarn*, 2013) brukar oftast ha ett längre sammanfattande och analyserande kapitel, där trender och tendenser lyfts fram och slutsatser dras. Här finns endast en avslutande sammanfattning på några få sidor.

Registerdelen är omfattande – det finns såväl pjäsregister och författarregister, där varje författares pjäser förtecknas, som ett recensionsregister, där jag föreställer mig att de båda senare blir de

mest användbara om man intresserar sig för någon särskild författare och vill studera dennes pjäskrivande. Om man hade disponerat boken som en bibliografi med analysdel hade den omfattande pjäsinventeringen också kunnat ligga som en separat del i bakre delen av boken, för den som har ett specialintresse av de olika utgåvorna och pjäserna.

Genomgången är ambitiös och grundlig, men boken blir svårläst och bitvis snårig. Avsikten är förmodligen inte heller att man ska läsa den från pärm till pärm, utan mer använda som uppslagsbok när man söker information om en period eller ett författarskap. Som kunskapskälla är boken en guldgruva, men som läsupplevelse dignar man under mängden fakta.

Eva Nordlinder

Henning Howlid Wærp, *Dyr og mennesker i norsk litteratur*. Orkana akademisk. Oslo 2025.

Dyr och mennesker i norsk litteratur omfattar 14 kapitel som behandlar romaner och noveller från sent 1800-tal fram till idag (den senast publicerade boken som inkluderas utkom 2022). Upplägget följer en ungefärlig kronologi och tilltalet är enkelt och rättfram. De teoretiska och forskningsmässiga förankringarna är förhållandevis sparsamma, och då boken också är rikt illustrerad förefaller den rikta sig mot en något bredare publik än den strikt akademiska. Här samsas analyser av högt kanoniserade författare som Knut Hamsun och Tarjei Vesaas med samisk science fiction och författare som idag är bortglömda eller mindre kända. Detta är en konsekvens av studiens syfte: att genom en fokusering av mötet mellan mänskliga och mer-än-mänskliga djur adressera frågor om hur djur representeras i litteraturen och vad dessa skildringar kan säga oss om å ena sidan det mänskliga samhället, å andra sidan om djur och natur (s. 35). Undersökningen anknyts tidigt till begreppet "ökosorg", i relation till vilket litteraturen anses ha en särskild potential att utmana en antropocentrisk (människocentrerad) världsbild och att få oss att känna för naturen så att en förändring i hur vi hanterar den kan komma till stånd (s. 8). Analyserna som utförs i *Dyr og mennesker i norsk litteratur* är specifikt orienterade inom fältet human-animal studies (*dyrestudier* är det begrepp Howlid Wærp använder), som i sin tur definieras som en del av ekokritiken (s. 13).

Jag har läst *Dyr og mennesker i norsk litteratur* med stort nöje och jag har lärt mig mycket nytt

både om författarskap jag sedan tidigare kände till, och sådana jag inte vetat något om förrän nu. Blandningen av mycket välkända och idag i princip okända författare pekar på den kanonförnyande potentialen i det metodologiska anslaget. Om djuren sätts i centrum för den litterära analysen så kommer tidigare icke-uppmärksammade delar av redan kanoniserade författarskap att lyftas fram, parallellt med att författare som tidigare skrivits ut ur kanon på nytt kommer att framstå som relevanta. Detta är ett spännande resultat som motiverar studien ur ett forskningsmässigt perspektiv och genererar frågor kring kanoniseringsprocesser, litteraturvetenskaplig metodologi, sambandet mellan samhälle och litteratur samt litteraturens potential i relation till politiskt och ideologiskt förändringsarbete.

Ingen vetenskaplig undersökning är dock invändningsfri. En av de synpunkter jag har på det projekt som genomförs i *Dyr och människor i norsk litteratur* rör de sätt på vilka studien situeras i ett vidare vetenskapligt fält och geografiskt område. Inramningen i bokens första kapitel utgår från tongivande forskare inom fältet litterära djurstudier ("literary animal studies") såsom Susan McHugh och Philip Armstrong, vilka sätts i relation till representanter för de vidare fälten ekokritik och "environmental studies" såsom Greg Garrard och Timothy Clark. Detta är naturligtvis en relevant kontext, men det går att ifrågasätta varför det primärt är en engelskspråkig sfär som aktiveras som bakgrund till denna undersökning. Redan i förordet har *platsens* betydelse påpekats (s. 8–9), och plats är också ett viktigt begrepp inom ekokritiken. Ändå problematiseras inte det faktum att det är norska litterära verk som har utvalts för analys. Urvalet innebär naturligtvis inget problem, men det ger genom sin geografiska positionering särskilda förutsättningar, och dessa borde ha givits mer uppmärksamhet. Det jag mer specifikt fiskar efter är att undersökningen borde ha förankrats tydligare i en Nordeuropeisk kontext. Det förekommer förvisso referenser till exempelvis norska filosofer som Arne Johan Vetlesen och Arne Næss, men relationen mellan dessa och den vidare kontexten av djurstudier adresseras inte.

Denna något svepande tendens återspeglas också i de litterära texter som det, förutom de norska, refereras till i bokens första kapitel: *Utvandrarna* (1949) och *Löpa varg* (2021) av svenska författarna Vilhelm Moberg respektive Kerstin Ekman, *His for hawk* (2014), en självbiografisk roman av brittiska författaren Helen Macdonald, samt *Sommarboken*

(1972) av Tove Jansson (som är finlandssvensk och inte finsk, som det uppges på s. 17). Just när det gäller djur och natur så är det avgörande att dessa texter kontextualiseras geografiskt, de kan inte utan vidare slås ihop bara för att de alla handlar om mer-än-mänskliga djur. Djurstudier i den Nordeuropeiska regionen har sina egna förutsättningar, och genom hela boken saknas viktiga referenser till tidigare forskningsinsatser på detta område. Detta kan väl sägas spegla en vidare, beklaglig tendens inom humanistisk forskning idag att skriva in sig i en engelskspråkig kontext på bekostnad av en mer lokal, men just i studiet av mer-än-mänskliga djur är också relationen till plats av särskild komplex karaktär. Å ena sidan är djurens hela existens villkorad av rådande politiska regleringar och den flora och fauna som finns där de uppehåller sig. Å andra sidan tenderar de att strunta i de gränser som människor har satt upp, mellan nationer, kulturer, språk. Dessa i viss mån paradoxala omständigheter måste noggrant uppmärksammas i en analys av detta slag och vägas mot varandra på ett medvetet och konstruktivt sätt.

En annan invändning rör studiens upplägg. Det anges redan i förordet att det är tänkt att varje kapitel ska kunna läsas för sig, och det är kanske därför de är upplagda på ganska olika sätt: ibland finns där en forskningsöversikt, ibland inte; ibland redogörs det för receptionen, ibland inte; ibland drivs undersökningen av en hypotes, ibland inte; ibland är analyserna långa, ibland korta. Även om detta upplägg gör att publikationen som helhet ibland framstår som lite spretig så innebär det också att den är varierad, och jag kan respektera att olika slags material kräver olika former för analys. Men det är väl viktigt att publikationen som helhet ändå fungerar på konsekventa sätt – annars hade de olika kapitlen lika gärna kunnat publiceras som artiklar. För det ändamålet hade det varit värdefullt med ett summerande slutkapitel där projektets utfall och resultat utvärderas och sammanfattas. Vidare förekommer det ibland ganska utförliga handlingsreferat som är förhållandevis poänglösa, eftersom det är omöjligt för en läsare att hålla allt detta i huvudet. För att undvika att trötta ut läsaren borde relevanta delar av handlingen (så som det också ofta görs) konsekvent ha återgivits i samband med analysen.

Själva analyserna är intressanta och fungerar överlag bra, men det finns en genomgående tendens till underteoretisering som gör att de emellanåt inte når så intressanta resultat som de nog skulle ha kunnat. Den metod som används definie-

ras i bokens inledande kapitel som att 1. leta efter djur i litteratur och 2. att läsa om litteratur från ett nytt, djurcentrerat perspektiv och då också uppmärksamma exempelvis frånvaron av djur (s. 17). Med detta tillvägagångssätt kommer analyserna en god bit på vägen, och som jag har noterat ovan så innebär det exempelvis att uppmärksamheten riktas mot författarskap och texter som inte brukar fokuseras i litteraturvetenskaplig analys; naturligtvis är det vackert så. Men det svåra består ju knappast i att hitta djur i litteratur, eftersom de precis som Howlid Wærp konstaterar (s. 20) genomsyrar både mänskligt språk och mänsklig självförståelse och därmed finns i överflöd. Den riktigt svåra nöten som återstår att, om inte knäcka, så i alla fall adressera är snarare denna: hur litteraturens potential att utmana antropocentriska världsbilder kan uppmärksammas och tillvaratas utan att reduceras av förgivettaganden rörande betydelsen av mer-än-mänskliga djur i litteraturvetenskaplig forskningspraktik.

Jag respekterar att boken förefaller rikta sig åtminstone en bit utanför akademien, men jag tror att analyserna hade kunnat fördjupas om Howlid Wærp hade stadgat upp dem med några av de teoretiska begrepp som har utvecklats för detta ändamål, såsom "literary animal agency" eller "following the animal". Som Susan McHugh konstaterar så bebör mer-än-mänskliga djur litteraturen utan att representeras av den; en intressant paradox som jag gärna hade sett en diskussion om. Inte bara för sakens skull, utan för att det ibland förefaller som om Howlid Wærp inte riktigt vet vad han ska göra med de djur han har letat fram, vilket ger analyserna en delvis deskriptiv karaktär. En tydligare identifiering av antropocentrism som en maktordning som samspelar med kategorier som kön, klass, etnicitet och sexualitet hade förmodligen gett analyserna en större skärpa.

Att emellanåt analysera betydelsen av frånvaro av djur, vilket görs främst i kapitlet om Sigbjørn Skådens roman *Fugl* (2019), är ett intressant grepp som genererar vissa insikter men som också innebär att djuren avlägsnas från djurstudierna, vilket det hade varit värdefullt att få ta del av metodologiska och etiska reflektioner kring. Också i andra delar av *Dyr och mennesker i norsk litteratur* förloras ibland djuren ur sikte till förmån för dels "människan", dels en bredare blick på "naturen". Att begreppet människa fokuseras i relation till djur är en del av projektets syfte och metod, men nog hade jag uppskattat att få mig till livs lite mer information om alla de djur som figurerar i överflöd i denna bok.

Var bor de, vad lever de av, vilken historia har de? Trots att Howlid Wærp uppger sig vara intresserad av djurens perspektiv och *umwelt* så finns här ett underskott av information till förmån för deras betydelse och funktion i relation till människan. Vad gäller det bredare perspektiv på naturen som analyserna ibland erbjuder så är dessa delar i och för sig ofta intressanta, men innebär att djuren emellanåt får stå tillbaka orimligt mycket – som i kapitel åtta, där vi får vänta hela elva sidor innan djuren ens nämns, eller kapitel tre, som tillför mycket lite inom ramen för projektet som helhet. En stramare fokusering av just mer-än-mänskliga djur hade nog gett undersökningen en större skärpa. I bokens början görs en tydlig och motiverad avgränsning mot lyrik, och jag hade gärna sett ett liknande förfarande gällande ett mer allmänt natur-begrepp, nymaterialistisk teori och metaforiska läsarter – inte för att det i sig är något fel med dessa, utan för att de för uppmärksamheten bort från studiens uttalade syfte.

Inget projekt är som sagt invändningsfritt, och jag vill understryka att jag som jag tidigare skrev hade god behållning av att läsa *Dyr och mennesker i norsk litteratur*. Att projektet har avgränsats till att utesluta lyrik kanske innebär att vi kan hoppas på en del två? Som forskare på området gläder jag mig åt att fältet växer, engagerar och utvecklas. Det finns idag stora behov av omskrivningar av litteraturhistorien utifrån mer-än-antropocentriska utgångspunkter och Howlid Wærps studie relaterar därmed till aktuella politiska diskussioner och svarar mot ett verkligt behov. Jag hoppas på att vi ska se flera studier i liknande riktning framöver.

Ann-Sofie Lönnngren

Karlfeldt och tron. Biblisk lyrik eller sann fromhet?, red. Ola Nordenfors. Norma. Skellefteå 2024.

2023 arrangerade Karlfeldtsamfundet ett symposium på Sigunastiftelsen. Deltagarna var litteraturvetare, teologer och Karlfeldt-expert och syftet var att diskutera Karlfeldts förhållande till tron. Bidragen vid denna sammankomst har nu publicerats i en vackert illustrerad bok med titeln *Karlfeldt och tron. Biblisk lyrik eller sann fromhet?* med Ola Nordenfors som redaktör och med Anders Zorns porträtt av diktaren på omslaget. Förordet är skrivet av Karlfeldtsamfundets ordförande Johan Tysk.

Karlfeldt använde rikligt med bibelallusioner i sin diktning och anknöt gärna till bibliska my-